

ИВО АНДРИЋ

Пре више од 40 година, тачније 13. марта 1975, преминуо је академик, књижевник, добитник Нобелове награде ИВО АНДРИЋ.

Нажалост, и поред сагласности Иве Андрића да говори за Радио Београд, за циклус *Гост Другог програма*, смрт је претекла остварење тог заједничког наума.

Ипак, за *Кутију за памћење*, издвојио сам сећања на разговоре и сусрете са Ивом Андрићем.

*

Више не могу да се сетим када сам први пут читао Андрића. Мислим да је то, ипак, било у Ваљеву, у четвртом разреду гимназије, оне старе која је трајала осам година.

Професор српског језика, Каћа Храњец, која је имала разумевања за наше стварне и привидне заинтересованости, причала нам је да је у Београду, још у време својих студија, видела и слушала Андрића.

Занимљиво је да је прво што сам прочитао од Андрића била приповетка – *Зеко*.

Тек када смо одмакли у изучавању књижевности, читали смо и Андрићеве романе.

*

Први пут сам срео Иву Андрића на Филозофском факултету средином педесетих година прошлог века. Тада су на том факултету изучавани и сви језици и све књижевности. Касније, већ сам био отишао са студија, факултет се поделио у два посебна – Филозофски и Филолошки факултет.

Нама је тада, на Филозофском факултету, српски реализам предавао Велибор Глигорић, који је већ био академик и који је ангажовано деловао у књижевном и позоришном животу. Имао је обичај да – повремено – позива најпопуларније и највредније писце да се сусретну са студентима. Разуме се, један од првих, ако не и први кога је позвао, био је – Иво Андрић.

У тадашњој *четрдесетпетици*, култној сали групе за књижевност, али и читавог студентског Београда, слушали смо и гледали Иву Андрића.

Сала је била препуна. Поред студената, на тај сусрет, дошли су и многи старији – професори, писци, научници, академици. Будући да тада није било телевизије, знамените личности смо могли једино препознати по њиховим фотографијама у новинама, које су тада, разумљиво, радије објављивале слике политичара, па и ударника, него ствараца.

Ипак, учили смо, пре свега, наше професоре, професоре са Филозофског факултета – Александра Белића, Милоша Ђурића, Васу Чубриловића, Милана Будимира, Георгија Острогорског, Драгољуба Павловића, Светозара Радојчића и Миодрага Ибровца. Они

који су били обавештенији показивали су нам и Милутина Миланковића, Милана Бартоша, Александра Дерока, Александра Костића и Хуга Клајна. Препознао сам и Десанку Максимовић, Милана Богдановића, Милана Ђоковића и Бранка Ђопића.

Док је говорио Андрић, био је тајац!

Није читао своје прозе. Говорио је о књижевности, мирно, концентрисано, прецизно.

Посебно је указао на значај Изванредног пленума Савеза књижевника Југославије, који је само пре годину или две био одржан у Љубљани. Споменуо је и Крлежин реферат.

Очекивали смо, после тог исказа, дебату или, барем, питања, како је дотле увек бивало у *четрдесетпетици*. На нашу жалост, чим је Иво Андрић окончао своју беседу, професор Велибор Глигорић је, уз захвалност, закључио тај скуп.

Међутим, моје колеге и ја смо још дуго препричавали и тумачили Андрићеве речи...

*

Памтим и боравак у Смедереву. Било је то крајем шездесетих година прошлога века.

Председник Смедеревске општине замолио је Милана Ђоковића и мене, који смо тада водили Културно-просветну заједницу Србије, да – ако је могуће – „доведемо“ (баш тако је рекао!) Иву Андрића у Смедерево.

Пренели смо Андрићу жељу Смедереваца. Није се много премишљао. Андрић је једино молио да то не буде уобичајени књижевни сусрет. „Нека позову ђаке који пишу и остале младе писце...“ Пренео сам Смедеревцима Андрићев предлог, боље рећи жељу.

И једног пријатног јесењег преподнева кренули смо за Смедерево. У колима, Андрић пита какав је програм. Поновим да ће то бити његов сусрет са младим писцима, и да ће у публици бити још и професори књижевности, библиотекари и културни радници.

Када смо дошли у Смедерево, отишли смо код председника општине. Био је задивљен, и то је и казао, што је Андрић нашао времена да посети Смедерево.

Свечана општинска сала, ни она велика, нити сасвим мала, била је препуна. Много младих лица, у чијим рукама видим Андрићеве књиге.

На почетку, Андрић је рекао да му је драго што је у Смедереву, опет. И испричао је о томе како је, давно, између два светска рата, био, заједно са својим пријатељима, у Смедеревској тврђави.

И замолио је да млади писци прочитају своје радове...

Андрић је слушао, широком пажњом, младе песнике и прозаисте. И свакоме је плескао, искрено и дуго.

Осматрам младе писце, узбуђене што виде Андрића и поносне што читају Андрићу.

Био је то прилично дуг сусрет, много дужи него што је било предвиђено.

На крају, један Смедеревац (не знам да ли директор гимназије или управник библиотеке), захвалио се Андрићу и замолио га да се на својим књигама потпише.

И ред, велики.

Андрић није се само потписивао, како су сви очекивали. Напротив, питао је свакога за име и још понешто. И није се само потписао, већ је написао посвету...

И тај део програма био је дуг!

Враћајући се за Београд, свратили смо у тада познати ресторан „Виногради“ у Гроцкој. Причамо о утисцима...

И питам Андрића зашто није, како смо сви очекивали, само потписао књиге, евентуално са куртоазном и уобичајеном речју – *срдечно!* Андрић дуго ћути. Ипак, каже: „Таман посла! И да за двадесет или тридесет година, када неко буде гледао те књиге, могао би да каже: 'Тај Андрић и није имао идеје!' ... Сваки од тих младих људи је заслужио посебну поруку. То су моји будући и стални читаоци!“

*

Сретнем једног јутра у Пионирском парку Андрића – шета...

Приђем му. Поздрављам га, и полазим. Не желим да му одузимам време.

Међутим, Андрић ме пита: „Журите ли?“

Нисам журио. И да журим, не бих рекао.

„Да прошећамо...“, наставља Андрић.

Андрић тихо корача. И говори, тихо и полако.

И док очекујем Андрићеву нову реченицу, пришао нам је, некако журно и бучно, један писац, тада популарни писац популарних историјских романа. Отвара торбу, и пружа Андрићу овећу књигу, помислио сам од неких 500 страна. И каже: „Ово је мој нови роман!“

Иво Андрић отвара књигу. Чита посвету. Одмери је, као да процењује колико је *тешка*.

И ћути. Помишљам да их оставим да разговарају. Андрић, међутим, рече: „Радо бих причао, али имам нешто важно са другом Мишом!“

Писцу историјских романа, осећам, није било мило. Ипак, поздравља се, и одлази.

Андрић ми рече: „Када добијете књигу са посветом, увек је прочитајте пред аутором. Код куће је прегледајте. Ако вам се учини да има разлога, прочитајте је. Опет, ако вам се не чини да вас занима, оставите је негде, али при руци да је...“

И даље ћутим.

Андрић наставља: „Ако вам се књига учини вредном или, барем, занимљивом, напишите аутору писмо...“

И даље ћутим, очекујем да Андрић настави.

„Напишите писмо“, наставља Андрић. „Знате, људи воле да добију Андрићево писмо!“

„А шта бива ако књига не заслужује писмо?“

Андрић се осмехну, тако ми се учинило: „Тада аутора, ако вам је познат, позовите телефоном. И реците му да се књига добро држи у руци, да може лако да се чита, јер је слог крупан... И на крају реците да је нарочито добра – *артија!*“

„Артија?“, поновим.

„Да, *артија*, а не *хартија!*“, каже ми Андрић.

*

И о осталим сусретима са Ивом Андрићем радо бих говорио.

Посебно ако би требало да се сетим честих сусрета када је Андрић добио ванредну Вукову награду или о догађајима у Вишеграду и Травнику, када сам имао задовољство да будем са Андрићем!

О томе, надам се, неком другом приликом.

*

Управо само због ових сећања, веома жалим што Иво Андрић није стигао да говори за циклус *Гост Другог програма*.

ИВАН АНТИЋ

Архитекта, професор ИВАН АНТИЋ рођен је у Београду 1923. године, где се и школовао. Студије архитектуре је дипломирао 1950. године, такође у Београду. Радио је, по дипломирању, седам година у Заводу за пројектовање Грађевинског предузећа „Рад“. На Архитектонском факултету је предавао до пензионисања.

Први рад младог Антића – магацин Трговинског предузећа „Врачар“ изграђен је 1954. године. Реализује, затим, управну зграду лозничке „Вискозе“, Дом пионира у Београду, Музеј савремене уметности на Новом Београду, стамбене солитере на Звездари, спортске центре у Београду, Земуну и Суботици, хотел у Врњачкој Бањи, Спомен музеј „21. октобар“ у Крагујевцу, Дом културе у Крупњу и многе друге објекте.

Учествовао је и награђиван на више јавних конкурса.

Сумње нема, Иван Антић спада у ред оних архитеката чији је велики број пројеката изведен и они обележавају архитектуру овог доба.

За своје значајно архитектонско дело професор Антић је добио више награда, међу којима и Седмојулску награду Скупштине Србије 1969. године, две Октобарске награде Београда 1965. и 1974. године и „Борбину“ награду за архитектуру 1975. године. Ипак, како је рекао, највеће признање му је избор у Српску академију наука и уметности.

Академик Иван Антић је преминуо 2005. године.

Професора Антића питам, прво, чиме се све обележава његово архитектонско делање...

„Моји контакти са практичном архитектуром, то значи оно што је ваншколска пракса, развијали су се увек у друштву људи који су били врло интересантни, људи који су били веома образовани и с којима је човек могао да остаје сате. Значи, ти моји радни часови нису се претварали у нека чиновничка времена, него су то били, да кажем, читави мали курсеви који су ме увек привлачили. У ствари, ја сам са веома великим задовољством одлазио на своја радна места, проводећи на њима од радног јутра до касне вечери.

*

Једно од првих питања је било о годинама младости...

„У мојим годинама“, говори професор Иван Антић, „човек се сећа, када говори о прошлости, само лепих тренутака. Заборавља све што је било тешко.

Иначе, у гимназији сам био дисциплинован ученик који је ревностно извршавао све обавезе.

Онда, сећам се и сада излета ван Београда, по Србији. По Југославији се тада ретко путовало.

Дакле, младост ми је ми је лепо прошла..."

„А да ли сте, већ тада, осећали будућност, будућност градитеља?“, и то питам.

Антић је одређен: „Нисам у себи осетио градитеља, иако сам од свих предмета у гимназији највише волео физику, математику, историју и географију..."

*

Следило је питање о студијама архитектуре...

„За архитектуру сам се определио“, каже Антић, „тако што сам, после велике матуре, коју сам положио 1942. године, све време до ослобођења, учио нацртну геометрију. Истовремено, прелиставао сам стручне часописе, пошто ми је отац био грађевински инжењер. Такође, сретао сам многе архитекте. И тако сам се определио за архитектуру..."

Упадам: „Како се тада студирало?"

Иван Антић каже: „Могу да кажем, да је било видљиво пожртвовање – и код студената и код професора! Било нас је око 400. И на сваком предмету је био углавном по један професор, са једним асистентом, а често и без тог једног асистента. Ти професори су стварно улагали максимално напора да изађу са толиким бројем студената.

Друго, цела та генерација, којој је било онемогућено да у ратним временима студира, желела је да што пре заврши те студије и да што пре постане свој човек, односно да се укључи у нашу привреду..."

„Који су професори највише утицали?“, и то питам.

„Барем када сам ја у питању, то су професори, покојни су нажалост, Милан Злоковић, Димитрије Леко, као и Станко Клиска, који ме је многим стварима научио и упутио на прави пут..."

Иначе, ја сам за време студија радио, прво, у Министарству железница, а онда у 'Југопројекту' и у 'Машинопројекту'. И ту сам се упознао са много интересантних и образованих архитеката који су могли на мене да пренесу своја искуства, предратна искуства. Вероватно да су и они допринели, сваки на свој начин, да се код мене развије љубав и страст за том архитектуром, предратном архитектуром..."

*

Питам, затим, о првим радним искуствима.

„Ја сам се после студија запослио у новооснованом пројектном бироу грађевинског предузећа 'Рад'. Тај биро није био велики. Он је имао десетак људи. Међутим, оно што је било важно што су у њему радили, поред архитеката, и грађевински инжењери, као и конструктори. То су били инжењери Крстић, Драшковић и Дамјановић. И од њих сам много научио, односно рашчистио сам са неким појмовима о зградарству које човек понесе када заврши школу..."

Прекидам: „Како је дошло до реализације првог пројекта?“

Иван Антић са осмехом каже: „У питању је био један магацин, који је био врло једноставан по конструкцији! ... То је захвалан задатак за младог архитекту. Истина, то је био доста велики волумен, за разлику од једне стамбене зграде... И тај магацин су конструктори видели као погодну шансу да се на том послу, првом послу опробам!“

*

Питам, онда, професора Антића о универзитетском раду...

„Мислим да је најбоља околност када један наставник, поред наставних обавеза, ради истовремено и у неком бироу. У ствари, ако се наставник одвоји од рада у бироу, он постаје кабинетски човек који и нема неке везе са стварношћу.

Заправо, наша архитектура, и не само наша, веома је везана за стварност. То значи за инвеститора, за градилиште, за малтере и за бетон. И без тог тесног контакта са неким бироом, односно и са градилиштем, наставник ће тешко моћи да пренесе знање на студенте...

Друга је ствар ако се ради на катедрама које се баве теоријом. Тада њихов рад на факултету и није тако везан са радом у бироу.

Свакако, рад на факултету омогућава да се архитекта развија. Прво, зато што имате на располагању огромну библиотеку, друго, зато што свакодневни контакт са студентима, који су по својој природи знатижељни, приморава професора да и даље прати све што је актуелно..."

„Значи, то је најбоља комбинација?“

„Да, најбоља комбинација је настава и рад у бироу, али и рад на градилишту!“

*

Кажем професору Антићу да је познато да је његова делатност у архитектури веома широка. Пројектовао је, поред стамбених зграда, јавне грађевине, културне установе, спортске центре, хотеле, па и привредне објекте. И питам откуда толико широки распон...

„Више пута сам говорио да је архитектура истовремено и уметност и техника, као и економија. Заправо, архитекта је у једном тренутку уметник, у другом тренутку бави се економијом, док је у трећем тренутку конструктивни инжењер. Он је – све зависи од тога шта ради – у неком послу десет одсто уметник, а деведесет одсто инжењер. И пролазећи кроз те фазе, на крају – када презентира свој пројекат, односно када га изведе – он је створио синтезу свих тих својих понашања.

Питате и откуда моја ширина... Ја сам поред професора Станка Клиске, скоро осам година радио на пројектовању болница. Болница вам је у нашој архитектонској пракси објекат са најтежом и најкомпликованијом функцијом. И поред њега сам савладао и проблем болница. Самим тим савладао сам да кажем и ту функцију. И кад сте савладали ту најтежу функцију, онда су и све друге функције, као што су хотели, јавне или управне зграде, некако лаке. Дакле, мени се чини да је болница нека врста математике архитектуре.

У ствари, ако се архитекта обично интересује само за једну област архитектуре, далеко је више везан за једну форму, поготову што свака функција тражи одређену форму!

И то је мене навело да се бавим и разним проблемима...

Такође, уверен сам да наше тржиште није довољно да би омогућило да се један човек посвети само једној области..."

*

Питам и шта му све омогућава архитектура, односно како би је дефинисао...

Иван Антић је одређен: „Рекао бих да је архитектура најодговорнија и најсоцијалнија уметност од свих уметности!"

Ширим питање предлогом да дефинише и своју архитектуру...

„Верујте, тешко је да човек говори о себи... Могу само да кажем шта тежим да постигнем кроз своје пројекте. Поред функције која је неопходна, као и конструкције која му омогућава да та зграда стоји и да је рационална, трудим се бар да створим пријатне амбијенте у самом простору и око њега, као и да се у постојеће амбијенте све што пажљивије и са пуно осећања уклопи!"

*

Наредно питање је било о развоју послератне архитектуре и о стању у савременој архитектури...

„Социјалистички реализам је", одговара професор Антић, „доста кратко трајао, и није имао неког утицаја. Ипак, архитекти који су понели тај терет у годинама одмах после рата, били су углавном људи који су били васпитавани на архитектури која је постојала уочи рата. Један од главних прегалаца и бораца за такву архитектуру, односно модерну архитектуру, и коме можемо да захвалимо да је она продрла у Београд, сигурно је професор Милан Злоковић. Значајни су били и архитекти Момчило Белобрк, Бранко Максимовић и архитект Брана Којић..."

Што се тиче развоја послератне архитектуре у Београду, она је веома успешна!

Иначе, уверен сам да је данашња архитектура више део савремених светских збивања и кретања. Наравно, са додатком наших схватања. Она није континуитет наше архитектуре зато што се архитектура у Србији стварала се на доста малим објектима. Међутим, данашња архитектура има далеко веће кумусе и далеко веће масе које мора данашњи архитект да реши. Отуда, не може да примени елементе наше архитектуре коју смо наследили.

Заправо, пошто смо у контакту са целим светом, преко часописа, путовања и предавања, свет сигурно утиче доста на нас..."

*

Питам и о критици архитектуре...

„Мислим да би", одређен је Иван Антић, „стваралачка критика и развијенија архитектонска култура много помогле архитектурама да дођу до правог решења и до правог стила!"

*

Незаобилазно питање је било и предлог да архитекта Иван Антић издвоји десет или више савремених архитектонских остварења који би могли да се покажу сваком страном посетиоцу...

„На питање да наведем десет објеката архитектонских, који су најинтересантнији или најбољи у Југославији, могу да кренем, и то не редоследом који значи да је овај први или бољи од другог или трећег, него једноставно по мапи. Кренућемо од Словеније. Мислим да је то, што се тиче амбијента, и уклапања новог у старо, трг у Љубљани, чији је аутор професор Равникар. Друго је хотел *Канин* у Бовцу. Следећи објекат је Спомен-дом у Кумровцу. Затим *Скендерија* у Сарајеву. Онда, у Београду, то су нове стамбене зграде Мирослава Јовановића у Његошевој улици, па у Врњачкој Бањи *Бивета* Микице Митровића. Такође, у Новом Саду је, свакако, робна кућа Еде Михевца...

То су, мислим, зграде које би могле свуда да стоје.

*

И последње питање је било, као и увек, о будућности, посебно о будућности архитектуре...

„Будућу архитектуру поделио бих на две архитектуре – на стамбену архитектуру и на ову другу.

Чини ми се да ће стамбена архитектура измаћи архитектима, односно индивидуалном стваралаштву архитекте. У ствари, доћи ће у руке индустрије.

Међутим, у погледу ове друге архитектуре, мислим да ће у њој увек бити архитеката. И та друга архитектура ће бити у знаку појединих архитеката...

Када се ради о будућности у целини, мислим тако, да су људи довољно паметни. Ипак, добро чучи у човеку...”, закључио је архитекта, академик Иван Антић.

МИРОСЛАВ БЕЛОВИЋ

Последњих дана марта 2005. године преминуо је МИРОСЛАВ БЕЛОВИЋ.

Дуго га знам. Још док сам био студент, његове представе сам гледао у Академском позоришту, после у Југословенском драмском и још којегде.

Ближе смо се упознали у позоришном аматеризму. Беловић није само режирао са аматерима, већ је и држао курсеве, коментаришао и оцењивао њихове представе.

Сећам се добро, и у Хвару и у Требињу, али и у Кули и у Врању, реч Мирослава Беловића је била посебно цењена, чак коначна.

И касније, када сам дошао у Радио Београд, био сам често, баш често, са Мирославом Беловићем, који је спадао, годинама, у непомериве ослонце радио-

драмског програма, али који ми је био и поуздани саветник у избору саговорника за циклус *Гост Другог програма*, посебно из света позоришта.

*

И у јесен 1984. године предложио сам Беловићу да буде – *гост Другог програма*. Сложио се.

И онда смо више недеља припремали разговор.

Прво ми је, сасвим детаљно, указао на важне датуме свог живота. Каже да се родио 1927. године на Илици, код Сарајева. У родном граду је завршио основну школу, а гимназију у Београду. Био је, крајем рата, у војсци, у културној екипи. После демобилисања, 1945. године био је примљен у новоосновани Драмски студио Народног позоришта у Београду. Као даровитог омладинца, Беловића су наредне године упутили у Позоришни институт у Лењинграду, на студије режије, које је прекинуо 1948. године, после Резолуције ИБ-а.

По повратку у земљу, Беловића су изабрали за асистента режије у новооснованом Југословенском драмском позоришту. Истовремено, дипломирао је на Позоришној академији, када је постављен за сталног режисера. Био је и управник Југословенског драмског позоришта.

Мирослав Беловић је режирао више од 150 представа, како у свом Југословенском драмском позоришту, тако и у осталим позориштима тадашње Југославије, али и у свету.

Беловићев позоришно стваралаштво обухвата и рад у позориштима за децу, као и на радију. Само у Радио Београду режирао је преко 200 радио-драма.

У листу Беловићевих креативних остварења треба уписати и многе поетске књиге, као и књиге есеја и студија о позоришту. Такође, као редовни професор Факултета драмских уметности, био је учитељ данас многих значајних редитеља.

Мирослав Беловић је добитник свих важнијих награда – од Вукове, Седмојулске и Награде АВНОЈ, које су му додељене за животно дело, до шест награда за режије на Стеријином позорју у Новом Саду.

Питам Беловића, прво, како је почело...

„Почело је давно, још у време окупације, када сам у разговорима са Аницом Савић-Ребац, схватио да позориште пружа могућност да се проживи више живота!

У ствари, то је био подстицај.

Међутим, све је заиста почело на матурском испиту у гимназији за ратом ометене ученике, када ме је запазио, као рецитатора, Љубиша Јовановић и рекао ми да треба да идем у Драмски студио. Како је пријемни испит већ био завршен, Љубиша се договорио да накнадно полажем, и то пред Миланом Предићем, Велибором Глигорићем и Миланом Ђоковићем, који ми је, на крају испита, само рекао: „Идите у Драмски студио, и укључите се у рад!

Нису прошле ни две недеље када сам добио и прву улогу, улогу Антона у драми Горбатова *Младост оца*. Следиле су, потом, и остале улоге, највише у представама мога професора Мате Милошевића...”

„Који су све професори најуспешније утицали на полазнике у Драмском студију?”, упдам.

„У Драмском студију били смо прва генерација, жељна театра. У томе су нас подржавали сјајни професори – Мата Милошевић, Раша Плаовић и Страхинја Петровић, затим Милан Богдановић и Сретен Марић, као и др Хуго Клајн...”

„У Драмски студио сте примљени – за глумца. Како се онда десило да пређете на режију?”, питам Беловића.

„На једном часу Милана Богдановића одржао сам реферат о литератури Максима Горког. После тога, Богдановић је, који је био велики ауторитет, предложио је да ме усмере ка режији, и тако сам упућен у Совјетски Савез, да студирам режију...”, каже Беловић.

Ђутим, очекујући да говори о наставку студија у новој средини.

„У Лењинграду сам се привикао на такозвану редитељску увертуру – да се дуго и студиозно припремам. Тамо сам научио и да радим са глумцем, да мислим кроз глумца, да знам да га сачекам и да, што је најважније, дубоко поштујем жанр и стил драмског дела...”

Нажалост, вратио сам се пре краја студија, и распоредили су ме у Југословенско драмско позориште.”

„Да ли сте одмах добили и прву режију?”

„Не, прво сам асистирао Мати Милошевићу, Бојану Ступици и Томиславу Танхоферу.

И завршавао сам студије. Дипломирао сам код Јоце Кулунџића представом *Деца сунца*, која је приказана у Академском позоришту.

Прва самостална режија у Југословенском драмском позоришту је била Стеријина *Женидба и удадба*.